

NAKNADA NEMATERIJALNE ŠTETE NASTALE POVREDOM LIČNIH PRAVA

Apstrakt

Nematerijalna šteta predstavlja povredu prava ličnosti, ličnih dobara, života, zdravlja, časti i slobode. Lična dobra pojedinca nemaju materijalnu vrednost, nisu izražena u novcu, i zbog toga se utvrđivanje visine štete zbog njihove povrede sudu, odnosno na sudu je odluka o tome, koliki novčani iznos je adekvatan da bi se uspostavila ravnoteža između povređenog ličnog dobra i naknade koju će dosuditi oštećenom. Autonomija suda u određivanju novčanog iznosa, koji će biti realna satisfakcija oštećenom, je ipak delimično ograničena zakonom, koji upućuje sud da prilikom odmeravanja visine te naknade mora voditi računa da ona opravdava zakonom ustanovljeno pravo na tu naknadu, odnosno da ne preraste u neosnovano obogaćenje. Opšti pojam nematerijalne štete je teško odrediti, te zakon ne daje definiciju nematerijalne štete, već samo određuje vidove povrede tela i psihe za koje oštećeni može potraživati novčanu naknadu.

Ključne reči: šteta, nematerijalna šteta, lično dobro, povreda tela i psihe, naknada štete.

1. Uvod

Šteta je štetnom radnjom prouzrokovana povreda nečijeg subjektivnog prava ili pravom zaštićenog interesa (Blagojević & Krulj, 1983, p. 513).

Subjektivno pravo ili pravom zaštićeni interes može biti materijalni ili nematerijalni, te se tako i šteta pojavljuje u dva osnovna vida: materijalna (imovinski) šteta i nematerijalna (neimovinska) šteta. Pored podele na materijalnu i nematerijalnu, šteta može biti postojeća i buduća.

Pod materijalnom štetom podrazumeva se povreda imovinskog dobra nekog lica, Zakon o obligacionim odnosima poznaje je u dva oblika, i to kao: običnu štetu, koja predstavlja umanjenje nečije imovine, i kao izmaklu dobit

* Advokat iz Beograda, Republika Srbija, e-mail: zdravkodjukanovic@gmail.com

odnosno sprečavanje njenog uvećanja, buduća šteta (Zakon o obligacionim odnosima, 1978).

Nematerijalna šteta predstavlja povredu prava ličnosti, ličnih dobara, života, zdravlja, časti i slobode. Nematerijalna šteta, kao i materijalna može biti sadašnja i buduća, a javlja se u vidu: pretrpljenih i budućih fizičkih bolova, pretrpljenog i budućeg straha, duševnih bolova zbog umanjene životne aktivnosti, naruženosti, povrede ugleda, časti, slobode i prava ličnosti, duševnih bolova zbog smrti bliskog lica i duševnih bolova zbog naročito teškog invaliditeta bliskog lica (Zakon o obligacionim odnosima, 1978). Odnosno nematerijalna šteta je šteta koja je nastala na biću, telu i psihi čoveka. A čovek, kao svesno biće, tokom celog svog života, od rođenja do smrti, vlasnik je prava koja su sastavni deo njegove ličnosti. Ta prava nazivamo prava ličnosti i ona pripadaju svakom pojedincu i bez značaja je, koje države je rezident, položaj koji u društvu zauzima, pol, godine života, materijalni status, politička opredeljenja. Prava ličnosti su prirodna prava, koje čoveku pripadaju već po samom njegovom biću, a svaki pravni poredak ga mora priznati (Hubmann, 1967, str. 85).

Telo i psiha pojedinca su njegovo lično dobro. Telo i psiha nemaju materijalnu vrednost, posebno u savremenom društvu, zbog toga se dugo vodila, pa i još uvek traje, polemika da li se materijalnim dobrom može nadoknaditi povreda naneta telu i psihi. Polemike se vode oko toga, da li se može nadoknaditi šteta nastala povredom tela i psihe, a obzirom da se nematerijalna šteta, nastala povredom tela i/ili psihe nadoknađuje davanjem određene novčane sume, odnosno da li se novcem može nadoknaditi povređeno telo i psiha.

Teorijska razmatranja naknade nematerijalne štete kreću se od potpunog negiranja, da se davanjem određene sume novca povređeno nematerijalno dobro može nadoknaditi, jer je nemoguće izvršiti restituciju povređenog tela ili psihe, odnosno povređeno telo i psihi je nemoguće vratiti u pređašnje stanje. Sasvim suprotan stav zauzimaju teorije koje prihvataju i priznaju naknadu nematerijalne štete, i prema kojima se povređeno telo i psiha mogu oporaviti davanjem oštećenom određene novčane sume, kojim bi oštećeni pribavljanjem određenog materijalnog dobra ublaži nanetu mu nematerijalnu štetu. Postoje i teorije, koje zastupaju stav, da se nematerijalna šteta može nadoknaditi samo pod određenim uslovima (Petrović, 1996).

Obzirom na uvek prisutno sukobljavanje stavova teoretičara, pa taj sukob je prisutan i u praksi, ovim radom, koji ima a temu naknadu nematerijalne štete nastale povredom tela i psihe, mišljenja sam da je prvo potrebno obraditi stavove o opravdanosti dosuđivanja naknade nematerijalne štete. Jer, za pravilnu primenu, u praksi, instituta naknade nematerijalne štete, ovaj vid vanugovornog obligacionog odnosa je potrebno razmotriti od njegovog potpunog negiranja, do stava da je moguće i potrebno preko određenog materijalnog dobra, određene sume novca, nadoknaditi povređeno ili uništeno telo i psihi.

Posle osvrta na teorijska razmatranja, radom će biti obrađeni vidovi nematerijalne za koje domaći Zakon o obligacionim odnosima poznaje i priznaje pravo na naknadu štete. Radom će biti obrađeni i postupak u kome oštećeno lice može od štetnika dobiti novčanu naknadu, kao satisfakciju za povređeno lično dobro.

2. Teorijska razmatranja o osnovanosti dosuđivanja novčane naknade nematerijalne štete

Opravdanost dosuđivanja novčane naknade nematerijalne štete zbog povrede tela i psihe, nije prihvatana od svih pravnih teoretičara. Tako, shvaćanja o opravdanosti naknade štete nastale povredom tela i psihe, se kreću od potpunog negiranja prava na naknadu ove štete davanjem određenog novčanog iznosa, do prihvatanja prava novčane naknade i one štete koja je nastala po lično dobro čoveka.

U zavisnosti od toga, da li se odbija ili prihvata pravo na novčanu naknadu nematerijalne štete, osnovne su: negativna teorija o osnovanosti dosuđivanja novčane naknade nematerijalne štete, i pozitivna teorija o osnovanosti dosuđivanja novčane naknade nematerijalne štete.

2. 1. Negativna teorija o osnovanosti dosuđivanja novčane naknade nematerijalne štete

Predstavnik negativne teorije na prostorima bivše SFRJ je I. Milić prema kome je isključenje novčane reparacije moralne štete prvenstveno postulat etike, a zatim i postulat logike, jer se raznovrsna potraživanja ne mogu prebiti. Imovinske reparacije neimovinske štete, sadrže u sebi suprotnosti (Milić, 1951, str.15; Petrović, 1996, str. 15).

Zapravo predstavnici negativne teorije polaze od stava, da je građanska odgovornost ustanovljena radi zaštite imovine od protivpravnih radnji. Cilj naknade štete je uspostavljanje ranijeg stanja (restitucija), a u slučaju da naturalna reparacija nije moguća naknada se postiže davanjem novčanog ekvivalenta. Međutim, navode pristalice ove teorije, da kod štete pričinjene na ličnom dobru nije moguća restitucija, jer davanje oštećenom novčane naknade omogućilo bi sticanje nemovine na strani oštećenog, što bi predstavljalo neosnovano obogaćenje.

U zastupanju ovog stava pristalice negativne teorije, navode da i kada postoji osnov za naknadu nematerijalne štete, sa sigurnošću se ne može utvrditi visina novčane naknade, jer je bol unutrašnji, nemerljiv fenomen. „Ostajući unutar naše ličnosti ona (nematerijalna šteta), ima samo subjektivnu vrednost, koja je vrlo relativna i koja varira od čoveka do čoveka. Pokušaj, da se povrede neimovinskih dobara procene u novcu, predstavlja, stoga ne samo racionalnu nego i faktičku nemogućnost“ (Gabba, 1911, strana 52)

Novčana naknada nematerijalne štete značila bi degradaciju ličnog dobara, te zbog toga nije moralna. A građanska odgovornost ustanovljena je samo, radi zaštite imovinskih dobara. Čovek izdiže novac iznad sebe i gubi poštovanje prema sebi samom, taksirajući svoje osećanje novcem, zbog toga je postupak kojim traži novčanu naknadu zbog povrede ličnog dobra, nemoralan u smislu moralnih ideala (Maurović, 1903, str. 238).

U stranoj pravnoj teoriji jedan od pristalica ove teorije je Gaba, prema kome, nije moguće proceniti u novcu bol čoveka koji je povređen u svojoj časti, niti majke kojoj je ubijen sin, nalazimo shvaćanje u pravnoj teoriji (Gaba, 1911, str. 234).

2. 2. Pozitivna teorija o osnovanosti dosuđivanja novčane naknade nematerijalne štete

Suprotan stav od pristalica prethodno iznete teorije, je stav da je lice kome je povređeno telo ili psiha žrtva, i povredom koja mu je naneta doveden je, protiv svoje volje, u stanje da trpi bolove, što izaziva poremećaj u njegovoj psihičkoj ravnoteži. Zato novčana naknada za štetu pretrpljenu na telu i psihi nije „cena“ za pretrpljene fizičke i duševne bolove.

Za pravo – koje predstavlja instrument organizacije društvenog rada i progressa, čiji je vrhovni cilj puna afirmacija čovekove duhovne i fizičke ličnosti, kultivisanje i razvijanje njenih ljudskih kvaliteta i zaštita njenih ljudskih manifestacija – u svakoj konkretnoj situaciji postavlja se pitanje iznalaženja sredstava kojima će se ukloniti, odnosno koliko je maksimalno moguće, ublažiti neravnoteža u psihički život žrtve uneta trpljenjem psihičkog, odnosno fizičkog bola (Stanković, 1972, str. 30–31). To sredstvo jeste novčana naknada koja će omogućiti oštećenom da pribavi sebi neko zadovoljstvo koje će mu omogućiti da zaboravi na patnje koje su mu prouzrokovane.

Međutim, moralna dobra nemaju novčani ekvivalent, obzirom da je samo između dobara koja se mere moguća ekvivalencije (Gabba, 1911, p. 234). Kako je svrha naknade štete postojanje ekvivalencije između štete i odštete, kritičari pozitivne teorije, navode da je tu ekvivalenciju nemoguće ostvariti kod povređenog tela ili psihe, jer se ona postuže samo kod dobara čija vrednost se može odrediti određenom sumom novca.

Odgovorom na ovu primedbu pristalice pozitivne teorije ne osporavaju da je teško proceniti nematerijalnu štetu, ali navode da ovo nikako ne bi smelo da bude razlog da se ta šteta ne nadoknađuje, jer se poteškoće mogu javiti i kod utvrđivanja obima materijalne štete (Planiol & Ripert, 1952, t VI).

U savremenom pravu, preovlađuje shvatanje o opravdanosti dosuđivanja naknade štete zbog povrede tela i psihe, jer zbog povrede duše i tela narušena je duševna ravnoteža, a preko nekog materijalnog dobra: „...se mora pokušati uneti u povređenu dušu jedan pozitivni osećaj, koji će barem delimično popraviti pretrpljenu povredu.“ ... i ona je dokaz „... da se u pravu moralna dobra života dolično cene“(Kohler, 1903, str. 263 navedo prema Kalodera, 1941, str. 31),

3. Pojam i vrste nematerijalne štete

Upravo zbog toga, što je nematerijalnu štetu teško odmeriti preko nekog materijalnog dobra, i što je ona šteta koja nastaje na ličnom pravu svakog pojedinca, kada se ugrozi njegovo telo i psiha, definiciju nematerijalne štete je teško odrediti.

To je razlog što je definisanje nematerijalne štete pokušano preko negativnog određivanja. U situaciji, kada novčana reparacija nije u stanju da bude adekvatna šteti, može se reći da je to nematerijalna šteta (Givord, 1983, p. 8). Obzirom, da se i nematerijalna šteta nadoknađuje u novcu, ova definicija nematerijalne štete je neprihvatljiva.

Nematerijalne štete se pokušava definisati preko povređenog dobra, pa je tako nematerijalna šteta gubitak ili oštećenje nekog ličnog dobra, koje ne može biti objekat ekonomske razmene ili procene (Trimarchi, 1977, str.

163). Naknada nematerijalne štete je povreda ličnih dobara čoveka, ukoliko su ova predmet zaštite u građanskom pravu (Jakšić, 1960, str. 300).

„Gubitak, odnosno zlo koje neko trpi u svojim neimovinskim pravnim dobrima, a koji se ne odražavaju na oštećenikovu imovinu“ (Kalodera, 1941, str. 19–20) je definicija nematerijalne štete, koja se nalazi u pravnoj teoriji, prema ovim teoretičarima, nastala je kada su počela da se primenjuju prava ličnosti – „Priznanje prava ličnosti, kao posebnih privatnih prava, moralo je dovesti i do priznanja sankcija za njihove povrede. Kao preventivne sankcije bile su usvojene tužbe za propuštanje i odstranjenje povrede, a kao represivna dužnost naknade neimovinske štete, pod kojom se, vidjeli smo – misli na pretrpljeni lični gubitak, odnosno na zlo nanesejoj tuđoj ličnosti“ (Jakšić, 1960).

Obzirom, da se razmatranje nematerijalne štete ne može odvojiti od prava ličnosti, to se teorije koje povezuju nematerijalnu štetu sa pravima ličnosti, prihvatljive. Obzirom, na raznovrsnost prava ličnosti, to se mogu pojaviti različita shvatanja o tome, za koju povredu ličnih prava, povreda tela i psihe, se može ostvariti naknada nematerijalne štete.

Zakon o obligacionim odnosima (1978) imenuje vidove nematerijalne štete, za čiju povredu fizičko lice ima pravo na naknadu. Ti vidovi su pobrojani članom 200. i članom 201. navedenog zakona, a to su:

- pretrpljeni i budući fizički bolovi,
- pretrpljeni i budući duševni bolovi zbog smanjene životne aktivnosti,
- pretrpljeni i budući duševni bolovi zbog naruženosti,
- pretrpljeni i budući duševni bolovi zbog povrede ugleda,
- pretrpljeni i budući duševni bolovi zbog povrede časti,
- pretrpljeni i budući duševni bolovi zbog povrede slobode,
- pretrpljeni i budući duševni bolovi zbog povrede prava ličnosti,
- pretrpljeni i budući duševni bolovi zbog smrti bliskog lica,
- pretrpljeni i budući strah,
- pretrpljeni i budući dušeni bolovi zbog naročito teškog invaliditeta bliskog lica.

Na Savetovanju predstavnika Saveznog suda, vrhovnih sudova republika i autonomnih pokrajina i Vrhovnog vojnog suda o problemima nematerijalne štete održanom od 15. do 16. oktobra 1986. godine, zauzet je stav, a koji se može smatrati definicijom nematerijalne štete u srpskom pravu, a koji glasi:

“Pod nematerijalnom štetom u smislu Zakona o obligacionim odnosima podrazumevaju se fizički bolovi, psihički bolovi i strah. Stoga se oštećenom zbog povrede (nematerijalnih prava) prava ličnosti novčana naknada može dosuditi samo kada su se posledice te povrede manifestovale u jednom od vidova nematerijalne štete. I kada je neki vid nematerijalne štete nastao, oštećenom se novčana naknada može dosuditi samo kada jačina i trajanje bolova i straha ili druge okolnosti slučaja to opravdavaju, da bi se oštećenom nadoknadila narušena psihička ravnoteža” (Karamarković, 2003, str. 336).

Odnosno iz prednjeg stave sudske prakse, a koji se oslanja na stav 2. člana 200. Zakona o obligacionim odnosima, nije dovoljno da je učinjena povreda ličnog prava. Da bi se ostvarila novčana naknada nematerijalne štete, potrebno je, da je povreda ličnog prava tako uticala na psihički i telesni sferu pojedinaca da je njen intenzitet bio jak, i da je trajao određeni period.

4. Vidovi nematerijalne štete prema Zakonu o obligacionim odnosima

U prethodnom poglavlju ovog rada istakao sam, da Zakon o obligacionim odnosima definiciju nematerijalne štete daje preko vidova, vrste povređenog ličnog prava. Međutim, zakon ne precizira pojedinačno svaki vide nematerijalne štete, za koji oštećenom priznaje pravo na naknadu. To je ostavljeno sudskoj praksi.

Zakon o obligacionim odnosima poznaje: duševni bol zbog umanjene živote aktivnosti, duševni bol zbog naruženosti, duševni bol zbog povrede časti, duševni bol zbog povrede ugleda, duševni bol zbog povrede slobode, duševni bol zbog povrede prava ličnosti, duševni bol zbog smrti bliskog lica i duševni bol zbog naročito teškog invaliditeta bliskog lica.

Pre nego što se upustim u razmatranje zakonom određenih vidova nematerijalne štete, potrebno je utvrditi, šta je duševni bol, i po čemu se razlikuje od straha i fizičkih bolova.

Povredom prava ličnosti, kod oštećenog izaziva određena osećanja, emociju, odnosno subjektivni odnos prema povredi koja mu je naneta. Zbog toga se može reći, da je duševni bol emocija, osećaj, koji se javlja kod fizičkog lica, čije lično pravo je povređeno ili ugroženo.

Kod povrede ličnog prava osećaj oštećenog uglavnom je neprijatan, povreda uglavnom izaziva negativnu emociju, odnosno duševni bol je negativna emocija koja nastaje povredom ličnog prava.

Na navedenom Savetovanju sudova iz 1986. godine, zauzet je stav o vidu nematerijalne štete za duševne bolove zbog umanjene životne aktivnosti, pa je taj vid nematerijalne štete okarakterisan „... kao poseban vid nematerijalne štete zbog duševnih bolova“, a obuhvata sva ograničenja u životnim aktivnostima oštećenog, koje je ostvarivao ili bi po redovnom toku stvari izvesno ostvarivao. Pod ograničenjem se podrazumeva i vršenje aktivnosti uz povećane napore, ili pod posebnim uslovima. Ovaj vid štete je po pravilu trajnog karaktera, ali novčana naknada se može dosuditi i kada je umanjenje životne aktivnosti privremeno, ako je jačeg intenziteta i dužeg trajanja, ili ako to posebne okolnosti to zahtevaju“ (Zaključak sa Savetovanja sudova održanog 1986, navedeno prema Karamarković, 1986)

„Osnov za priznanje novčane naknade za naruženost nije samo u tome da li je i u kojoj meri izmenjena spoljašnost oštećenog izaziva u okolini gađenje, sažaljenje ili na drugi način skreće pažnju, već se uzimaju u obzir i subjektivna merila o uticaju svih elemenata (izmenjena spoljašnost, primerenost, obim itd.) na psihičku ravnotežu oštećenog odnosno na njegovo psihičko stanje u celini. Pri tome su subjektivne osobine oštećenog uzimaju u obzir u razumnoj meri“ (Zaključak sa Savetovanja sudova održanog 1986, navedeno prema Karamarković, 1986) skup vrednosti koje pripadaju fizičkom licu nazivano čast i ugled. Čast je ljudsko dostojanstvo koje se priznaje svakom fizičkom licu, a ugled je lična vrednost koju pojedinac stiče svojim postupanjem u nekoj sredini.

Fizički bol je subjektivna reakcija na objektivnu povredu tela. Objektivna merila intenziteta i trajanje fizikih bolova ne postoje, jer je to subjektivni osećaj pojedinca na nanetu mu telesnu povredu. Fizički bol može osećati

samo osoba, koja je pri svesti, obzirom da kvantitativno smanjenje svesti smanjuje i doživljaj intenziteta boli (Bokonjić, 1975, str. 24). Fizički bol, se u sudskoj praksi određuje, kao: fizički bol jakog intenziteta, fizički bol srednjeg intenziteta i fizički bol slabog intenziteta.

Strah je vid nematerijalne štete, koji Zakon o obligacionim odnosima (1978) poznaje i priznaje, pored duševnih bolova i fizičkih bolova. Sudska praksa, odredila je strah na sledeći način: „Posmatrano sa medicinskog aspekta, strah predstavlja psihički poremećaj ličnosti čoveka, koji može imati lakši i teži oblik. To može, pre svega, biti strah za život, koji nastaje u trenucima kada se neko nađe suočen sa smrću, ali strah može prouzrokovati i depresiju, neurotična stanja, traumatske šokove ili trajni psihički poremećaj sa mogućnošću prouzrokovanja težih posledica. Takav strah predstavlja povredu zdravstvenog i telesnog integriteta čoveka, dakle vid nematerijalne štete, za koji u smislu člana 200. Zakona o obligacionim odnosima licu, koje je pretrpelo takve povrede telesnog integriteta pripada pravo na naknadu štete u vidu dosuđenje pravične novčane naknade, čija visina zavisi od intenziteta i vremena trajanja straha“ (Vrhovni sud Srbije, Rev 409/85).

5. Ostvarivanje prava na naknadu nematerijalne štete

Lice čije je lično pravo povređeno, naknadu nematerijalne štete od oštećenog može ostvariti u postupku van spora, zaključenjem ugovora o poravnanja ili u postupku pred sudom, podnošenjem tužbe pred nadležnim redovnim sudom.

5. 1. Ostvarivanje prava na naknadu nematerijalne štete zaključivanjem ugovora o poravnanju

Ugovor o poravnanju, koji oštećeni zaključuje sa licem odgovornim za štetu, je efikasan način ostvarivanja prava na naknadu štete. Prema članu 1089., stavu 1. Zakona o obligacionim odnosima (1978) ugovorom o poravnanju lica između kojih postoji spor ili neizvesnost o nekom pravnom odnosu, pomoću uzajamnih popuštanja prekidaju spor, odnosno uklanjaju neizvesnost i određuju svoja uzajamna prava i obaveze. Prema stavu 2., neizvesnost postoji i kad je ostvarenje određenog prava nesigurno.

Ugovor o poravnanju se može zaključiti za naknadu celokupne štete, a može se zaključiti i za naknadu samo onih vidova štete, koji nisu sporni.

Iz definicije, koju daje Zakon o obligacionim odnosima, može se utvrditi da ugovorom o poravnanju ugovorne strane prekidaju spor uzajamnim popuštanjem. A prema članu 1090. istog zakona, popuštanje se može sastojati u delimičnom ili potpunom priznavanju nekog zahteva druge strane ili u odricanju od nekog zahteva, pristajanju na delimičnu otplatu i slično.

U situaciji, kada je ugovor o poravnanju zaključen na osnovu verovanja oba ugovarača da postoji pravni odnos koji u stvari ne postoji, te ako zbog tog pogrešnog verovanja ne bi bilo među njima ni spora, ni nezvesnosti, takav ugovor je ništav. Obzirom, da odredbe ugovora o poravnanju čine jednu celinu, u slučaju kada je jedna odredba ništava, ništavo je i celo poravnanje. Međutim, ako se iz poravnanja može utvrditi da se ono sastoji iz delova, može se utvrditi ništavost jednog dela poravnanja.

“Ništavo je poravnanje koje je zaključeno među ugovornim stranama između kojih postoji pogrešno verovanje, odnosno zabluda, da među njima postoji pravni odnos koji u stvari ne postoji” (Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu Gž br. 3621/13 od 03.10.2013. godine).

Shodno odredbi člana 1091. Zakona o obligacionim odnosima, za zaključenje ugovora o poravnanju potrebna je sposobnost za raspolaganje predmetom, koji je predmet poravnanja.

U slučaju, kada je ugovorna strana fizičko lice, sposobnost raspolaganja pravom koje je predmet poravnanja je odgovarajuća pravna sposobnost i posebna poslovna sposobnost tog lica u granicama kojih ono samo može da zaključi ugovor na osnovu koga može raspolagati pravom koje je predmet poravnanja. Ograničeno poslovno sposobno lice takav ugovor može zaključiti samo sa odobrenjem svog zakonskog zastupnika.

U slučaju, da je ugovor o poravnanju zaključen od strane poslovno nesposobnog lica, takav ugovor je ništav, a ako je ugovor zaključilo ograničeno poslovno sposobno lice, takav ugovor je rušljiv.

Članom 1093., stavom 1. Zakona o obligacionim odnosima je propisano, da opšte odredbe o dvostranim ugovorima važe i za ugovor o poravnanju, ako za njega nije šta drugo predviđeno. Tako je članom 1094. predviđeno, da se zbog prekomernog oštećenja ne može tražiti poništaj ugovora o poravnanju. U ovome se ugovor o poravnanju razlikuje od pravila vezanih za dvostrano teretne ugovore, prema kojima u slučaju očigledne nesrazmere uzajamnih davanja, oštećena strana može zahtevati poništaj ugovora.

Prekomerno oštećenje nastaje, kada se odstupi od ekvivalentnog odnosa međusobnih davanja. Odstupanje od tog odnosa moguće je samo do zakonom određene granice. Ukoliko se ta granica prekorači, tj. ukoliko se prestacije nađu u takvoj disproporciji da prelaze zakonom ustanovljene granice odstupanja, govorimo o prekomernom oštećenju jedne strane (Konstantinović, 1954, str. 2).

Iz razloga prekomernog oštećenja ugovor o poravnanju se ne može poništiti, obzirom da tim ugovorom stranke uzajamnim popuštanjem postižu dogovor, a što znači da uzajamna davanja, ustupanja koje stranke čine jedna drugoj ne moraju biti ekvivivalentna.

Ugovor o poravnanju, koji je zasnovan na pogrešnom uverenju obe ugovorne strane da postoji pravni odnos koji u stvari ne postoji i ako bez tog uverenja među njima ne bi bilo spora, je ništav. U ovom slučaju zabluda ne dovodi do rušljivosti ugovora, već do ništavosti ugovora o poravnanju.

5. 2. Ostvarivanje prava na naknadu štete u parničnom postupku

U slučaju, da oštećeni i štetnik ne postignu dogovor o postojanju štete, vrsti i visini štete, oštećeni ima pravo da protiv štetnika pokrene građansku parnicu, radi naknade štete (Petrović, 2023, str. 236–237).

Zakonom nije predviđen roku u kome oštećeni može podneti tužbu, kojom traži da sud obaveže štetnika da mu nadoknadi štetu, međutim u slučaju kada je oštećeni podneo tužbu posle isteka roka koji se računa za zastarelost potraživanja naknade štete, a propisanih članom 376. i članom 377. Zakona o obligacionim odnosima (1978), tužbeni zahtev tužioca će biti odbijen.

Odnosno, oštećeni koji je bio pasivan u ostvarivanju prava na naknadu štete, može po proteku subjektivnog roka od tri godine, ili objektivnog roka od pet godina ostati uskraćen novčane naknade nematerijalne štete, zbog pretrpljene povrede na telu n psihi nanete protivpravnom radnjom štetnika. U slučaju, da je šteta nastala izvršenjem krivičnog dela, rokovi u Kojima se može potraživati naknada štete, poklapaju se rokovima propisanim zakonom za krivično gonjenje.

U parničnom postupku, oštećeni dokazuje pretrpljenu nematerijalnu štetu, po vrsti i visini, preko dokaza veštačenja od strane veštaka medicinske struke određene specijalnosti. Ovo shodno odredbi člana 249. Zakona o parničnom postupku (2011), prema kojoj sud određuje izvođenje dokaza veštačenjem, kada je radi utvrđivanja ili razjašnjenja neke činjenice potrebno stručno znanje kojim sud ne raspolaže.

Obzirom, da odluka suda o zahtevu oštećenog, kao tužioca, za naknadu nematerijalne štete zavisi od jačine bolova i straha, i njihovog trajanja, sudski veštaci se izjašnjavaju, pored vrste povredi, i na okolnost: dužine trajanja i jačine pretrpljenih fizičkih bolova i straha; o postojanju naruženosti i stepenu naruženosti, o postojanju umanjene životne aktivnosti; o jačini i trajanju duševnih bolova. A od činjenica, koje iznese sudski veštak svojim nalažom i mišljenjem zavisi visina novčane naknade, koju sud dosuđuje oštećenom. Prilikom donošenja odluke o visini naknade, sud je obavezan da vodi računa da se novčanom naknadom i njenom visinom ne pogoduje težnjama koje nisu spojive sa prirodom i svrhom novčanog obeštećenja zbog povređenog ličnog dobra.

Članom 232. Zakona o parničnom postupku (2011) je propisano, da ako se utvrdi da stranci pripada pravo na naknadu štete, na novčani iznos ili na zamenjivu stvar, a visina iznosa, odnosno količina stvari se ne može utvrditi, ili bi se moglo utvrditi samo sa nesrazmernim teškoćama, sud će visinu novčanog iznosa, odnosno količinu zamenjive stvari odrediti po slobodnoj oceni.

Obzirom, da sud visinu nematerijalne štete određuje po slobodnoj oceni, odluka o visini naknade donosi se primenom materijalnog prava, jer odluku o visini sud donosi u okviru kriterijuma i merila iz člana 200. Zakona o obligacionim odnosima (1978).

“Utvrđivanje novčane naknade (satisfakcije) za neimovinsku štetu predstavlja primenu materijalnog prava” (Karamarković, 1986).

6. Zaključak

Obligacioni odnos iz koga za jednu stranu nastaje obaveza da nadoknadi prouzrokovanu štetu, a za drugu pravo da dobije tu naknadu je vanugovorna obligacija za čiji nastanak je potrebno: postojanje štetne radnje, štete i uzročne veze između te radnje i štete.

Zakon o obligacionim odnosima, kao i većina građanskih zakonika, ne daje pojam štete, jer je to teško odrediti obzirom da postoje razlike između pojedinih vidova štete. Iz tih razloga zakon određuje vidove štete. Tako u članu 155., navodi se, da je šteta umanjenje nečije imovine (obična šteta) i spreča-

vanje njenog povećanja (izmakla korist), kao i nanošenje drugom fizičkog ili psihičkog bola i straha (nematerijalna šteta).

Svrha naknade štete je otklanjanje štetne posledice, a to se postiže tako što će se štetniku dati određeno materijalno dobro, ili što će se za njega nešto učiniti. Naknada, koja se daje oštećenom, kojom se otklanja štetna posledica mora biti adekvatna šteti.

Kod naknade materijalne štete, kako obične štete, tako i izmakle dobiti, može se bez većih poteškoća odrediti visina štete. Međutim, kod povrede ličnog dobra pojedinca, njegovog tela ili psihe, teško je odrediti adekvatnu visinu novčane naknade. Zbog toga je pravo na naknadu nematerijalne štete, kao materijalne satisfakcije za povređeno lično dobro, u pravnoj teoriji i praksi bilo osporavano, jer smatra se da lična dobra pojedinca, njegovo telo i psiha, nemaju cenu, nemaju izraženu materijalnu vrednost.

Međutim, i pored toga što telo i psiha nemaju materijalnu vrednost, preovladava stav, prihvaćen od zakonodavstava većine država, da lice koje je pretrpelo povredu ličnog dobra, tela ili psihe, ima pravo na obeštećenje, novčanu naknadu štete. Jer, zbog povrede duše i tela narušena ja duševna ravnoteža, a preko nekog materijalnog dobra mora se pokušati da se popravi, bar delimično, narušena psihička ravnoteža, mora se povređenoj duši dati jedan pozitivan osećaj.

Kao što ne daje opštu definiciju štete, Zakon o obligacionim odnosima ne daje ni definiciju nematerijalne štete, već nabraja vidove nematerijalne štete. Obzirom da je nemoguće odrediti visinu nematerijalne štete, zakon sudovima daje smernice, koje moraju imati u vidu prilikom odmeravanja visine novčane naknade nematerijalne štete.

Pravo na naknadu štete zbog povrede tela i psihe može se ostvariti zaključenjem ugovora o poravnanju između oštećenog ili štetnika, ili se to pravo može ostvariti, ako strane ne postignu sporazum o postojanju štete ili visini štete, u parničnom postupku pokrenutom tužbom oštećenog.

U parničnom postupku, da bi ostvario pravo na naknadu nematerijalne štete, potrebno je da oštećeni dokaže uzročnu vezu (kauzalni neksus) između radnje štetnika i nastale štete na njegovom ličnom dobru, a takođe mora da dokaže da je pretrpeo nematerijalnu štetu, jačinu i trajanje pretrpljenih fizičkih bolova, straha, kao i duševnih bolova, i to izvođenjem dokaza veštačenja od strane veštaka medicinske struke.

Izjava o nepostojanju sukoba interesa

Autor izjavljuje da nema sukob interesa.

Finansiranje

Ovo istraživanje nije ostvarilo nikakvo dodatno finansiranje.

Izjava o dostupnosti podataka

Originalni doprinosi predstavljeni u radu uključeni su u sam rukopis/ dodatni materijal, a dodatna pitanja mogu se uputiti odgovarajućem autoru/ autorima.

Informisani pristanak svih učesnika u istraživanju/odobrenje nadležnog odbora

Nije primenljivo.

Literatura

Blagojević, B., & Krulj, V. (1983). *Komentar Zakona o obligacionim odnosima, knjiga II*, Beograd: Savremena administracija

Bokonjić, R. (1975). Medicinsko vještačenje posljedica povreda nervnog sistema, bolova i straha. *Advokatura BiH*, (2), p. 24

Gabba, G. (1911). *Risarcimento dei danni morali, Questioni di diritto civile*, sv. 2, Milano:

Givord, F. (1983). *La reparation du prejudice moral, these*. Grenoble: Dalloz

Hubmann, H. (1967). *Das Persönlichkeitsrech*. Köln – Graz,

Jakšić, S. (1960). Obligaciono pravo. Sarajevo: Pravni fakultet u Sarajevu

Kalodera, M. (1941). *Naknada neimovinske štete*. Zagreb: Izdanje autora

Karamarković, T. (2003). *Aktuelna sudska praksa iz građansko-materijalnog prava*. Beograd, Poslovni biro d.o.o.

Konstantinović, M. (1954). Oštećenja preko polovine i zelenaški ugovori. *Anal. Pravnog fakulteta u Beogradu*, (2)

Maurović, I. (1903). O principu culpa u opštem pravu Općeg austrijskog građanskog zakonika, Zagreb:

Milić, I. (1951). Osnovne smernice za pravila o popravljanju štete. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*,

Petrović, M. (2023). Naknada nematerijalne štete zbog neosnovane osude i neosnovanog lišenja slobode u sudskoj praksi. *Civitas*, 13(1), str. 212—229

Petrović, Z. (1996). *Naknada nematerijalne štete zbog povrede prava ličnosti*. Beograd: Vojno izdavački zavod

Planiol, M., & Ripert, G. (1952). *Traité pratique de droit civil*, t. VI, Pariz:

Stanković, O. (1972). *Novčana naknada neimovinske štete*. Beograd: Savremena administracija

Trimarchi, P. (1977). *Instituzioni di diritto private*. Milano,

Zakon o obligacionim odnosima, *Sl. list SFRJ*, br. 29/78, 39/85, 45/89 – *Odluka USJ* i 57/89, *Sl. list SRJ*, br. 31/93, *Službeni list Srbije i Crne Gore*, br. 1/2003 – *Ustavna povelja* i *Službeni glasnik RS*, br. 18/20

Zakon o parničnom postupku, *Sl. glasnik RS*, br. 72/11, 49/13 - odluka US, 74/13 - odluka US, 55/14, 87/18, 18/20 i 10/23 - dr.

Vrhovni sud Srbije, Rev 409/85.

Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu Gž br. 3621/13 od 03.10.2013.

COMPENSATION FOR NON-MATERIAL DAMAGE DUE TO VIOLATION OF PERSONAL RIGHTS

Abstract

Non-material damage is a violation of personal rights, personal property, life, health, honor and freedom. The personal property of an individual has no material value, it is not expressed in money, and therefore the determination of the amount of damage due to their violation is in court, i.e. in the court it is a decision on what amount of money is adequate to establish a balance between the damaged personal property and the compensation that will be awarded to the injured party. The autonomy of the court in determining the amount of money which will be a real satisfaction to the injured party, is still partially limited by the law which instructs the court that when measuring the amount of that compensation, it must take into account that it justifies the right established by law to that compensation, i.e., that it does not turn into unjustified enrichment. The general concept of non-material damage is difficult to define, and the law does not provide a definition of non-material damage, but only determines the types of injury to the body and psyche for which the injured party can claim monetary compensation.

Keywords: *damage, non-material damage, personal property, injury to the body and psyche, compensation for damage.*